

PAPER DETAILS

TITLE: NEDİM DİVANI'NDA İRAN

AUTHORS: Hanife Dilek BATISLAM

PAGES: 67-78

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/312230>

NEDİM DİVANI'NDA İRAN

Prof. Dr. Hanife Dilek BATISLAM*

ÖZ: Nedim; XVIII. yüzyıl divan şiirinin kendine özgü üslup geliştirmiş, önde gelen şairlerindendir. Şiirlerinde yaşadığı döneme dair tasvirler, İstanbul'un eğlence ve gezinti mekânları, dönemin mi, İstanbul'un mu eğlence anlayışı hakkında bilgiler vardır. Lale Devri olarak adlandırılan dönemin İstanbul hayatı, binaları, eğlence yerleri, âdetleri, kıyafetleri bütün etkileyciliği ve güzellikleriyle Nedim'in şiirlerinde yer alır. Divan şiirindeki İran etkisi nedeniyle İran'a, İran edebiyatına ve İran mitolojisine ait çeşitli unsurların divan şiirinde önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir. Bu etki belirli dönemlerde artarak, belirli dönemlerde azalarak hemen hemen divan şiirinin sürdüğü yüzyılların tamamı boyunca devam etmiştir. Aslında Nedim'in yaşadığı yüzyıl İran etkisinin çok güçlü olduğu bir yüzyıl olmasına rağmen Nedim'in şiirlerinde de İran'la ilgili birçok unsur bulunur. Bu durumun ortaya çıkmasında muhtemelen Nedim'in yaşadığı Lale Devri'nde İran'a yapılan sefer de etkili olmuştur. Makalemizde Nedim'in divanında bulunan İran'la ilgili unsurları örnek şiir ve beyitlerden yararlanarak tespit etmeye çalışacağız. Tespit ettiğimiz unsurlar aracılığıyla bir XVIII. yüzyıl divan şairinin şiirlerinde İran etkisinin nasıl görüldüğünü ortaya koymuş olacağız.

Anahtar Kelimeler: Nedim, İran, divan şiiri, Lale Devri.

Iran in Nedim's Divan

ABSTRACT: Nedim is one of the leading poets of 18th century Divan poetry and he had his own style of writing. In his poems, there are descriptions about the time he lived, entertainment and amusement proms in İstanbul, and information about the perception of amusement in İstanbul. The life, buildings, amusement proms, customs and clothes in İstanbul during the Tulip Period, took their places in Nedim's poems with all their beauties. It is known that various element related to Iran and its literature and

* Çukurova Üni. Fen-Edebiyat Fak. TDE Böl. , batislam@cu.edu.tr

mythology play an important part in Divan poetry because of the effect of Iran in Divan literature. This effect continued in all the centuries of Divan poem by decreasing and increasing time to time. Although Iran's effect was not very strong in the century when Nedim lived, we see many elements about Iran in Nedim's poems. The possible reason may be the campaign to Iran in the Tulip Period. In our article, we will give information about Nedim and the period he lived and also we will try to establish the elements about Iran in Nedim's Divan through sample poems and couplets. By means of these elements, we will try to show the Iran effect on the poems of an 18th century Divan poet.

Keywords: Nedim, Iran, divan poetry, Tulip Period.

Divan şiirinin XVIII. yüzyıldaki en önemli temsilcilerinden biri olarak kabul edilen Nedim, kendine özgü üslup geliştirebilmiş şairlerdendir. Onun şair olarak tanınıp ilgi görmesi III. Ahmet döneminin başlarıdır. Nedim, dönemin devlet adamlarına kasideler sunarak onların yakınlığını ve dostluğunu kazanmıştır. Lale Devri'nin ünlü veziri Nevşehirli Damat İbrahim Paşa için yazdığı şiirlerle dikkat çekmiştir. Paşa'nın yardımıyla meslek hayatında çabuk ilerlemiş, önemli görevler almış ve medreselerde müderrislik yapmıştır (Macit 2006: 32/510).

Nedim'in şiirleri ve kendine özgü yönleri konusunda pek çok şey yazılmış ve söylenmiştir¹. Kaynakların çoğunun hemfikir olduğu nokta, Nedim'in yenilik merakı ve bu yenilik merakını şiirleri aracılığıyla gerçekleştirmesidir. Şair, yeni bulduğu benzetmelere şiirlerinde birkaç kez yer vermiştir. Dili kullanmakta oldukça ustadır. Kafiye, redif ve vezinde başarılıdır. Ayrıca, mahallileşmenin XVIII. yüzyıldaki en bilinen temsilcisidir. Halk edebiyatına olan yakınlığı; gerçek hayattan alınan unsurları şiirlerinde kullanması; günlük dilde bulunan deyimlere, atasözlerine ve halk söyleyişlerine yer vermesi onun dikkati çeken yönleridir. XVIII. yüzyılda birbirine çok yaklaşan halk şiiri ve divan şiiri örnekleri arasında şairin hece vezniyle yazdığı iki koşma önemlidir. Nedim'in en dikkate değer yanlarından biri de onun şiirlerinde İstanbul hayatının bütün yönleriyle yer almasıdır. Eğlence ve mesire yerleri, imar faaliyetleri, dönemin hemen her türlü etkinliği ve günlük hayatı onun şiirleriyle bugüne ulaşmıştır. Nedim, aynı zamanda dönemiyle bütünleşen, Lale Devri'ni ve bu devrin ruhunu en iyi

¹ Nedim'in şiirlerinin çeşitli yönlerini ve özgünlüğünü ortaya koyan bu tür çalışmalar için: (Kaplan 1976: 235-250; Kutkan 1981; Çavuşoğlu 1987: 331-344; Mazıoğlu 1992; Batıslam 1993; Kortantamer 1993: 391-412; Batıslam 1997: 107-125; Macit 1999: 711-717; Avşar 2002: 155-170; Yıldırım 2002: 211-218; Batıslam 2008: 261-282; Erünsal 2009: 255-274; Macit 2010) vb. örnek verilebilir.

yansıtan şairdir. Bu nedenle Nedim'den söz ederken Lale Devri'ni de dikkate almak gerekir (Macit 2006: 32/511).

Lale Devri, Osmanlı tarihinde 1718-1730 yılları arasındaki dönemdir. Bu dönem her anlamda pek çok yenilik ve değişikliğe sahne olmuştur. Artan imar faaliyetleri; çeşmeler, kasırlar, köşkler, gezinti ve mesire yerleri düzenlenmesi; laleye verilen önem; eğlence ve şenlikler; günlük hayattaki gelişmeler; matbaanın kurulması; yenileşme hareketleri; düşünce alanındaki değişimler vb. dönemin temel özellikleridir. Dönemin yaşamında görülen değişim -başta padişah ve çevresi olmak üzere- halka da yansıyan aşırı bir tüketim, israf, eğlence düşkünlüğü bir süre sonra halkın büyük bir bölümünü tedirgin etmeye başlamıştır. Rusya'nın Hazar sahillerine kadar uzanan bölgeyi işgal etmesi, bu coğrafyada yaşayan Müslümanların Osmanlı padişahından yardım istemeleri ve İran'da ortaya çıkan sorunlar Osmanlı'nın yönünü doğuya çevirmesine neden olmuştur. Batı İran şehirlerinin bir kısmına giren Osmanlılar Rusya ile karşı karşıya gelmiş, Fransa'nın İstanbul'daki elçisi yardımıyla 1724'te Rusya ile ebedî sulh diye de anılan mukasemenâmeyi imzalayarak İran'ın bazı şehirlerini paylaşmışlardır. İran'ın doğusunda gelişen olaylar sonucu Şah II. Tahmasb tahttan indirilince yerine geçen Eşref Şah bu anlaşmayı kabul etmemiştir. 1726'da yapılan Osmanlı-İran savaşını Osmanlı kaybetmiştir. Bu olaylar sonucunda padişah III. Ahmet ve Sadrazam İbrahim Paşa'ya yönelik tepkiler artmıştır. Nadir Ali Han'ın II. Tahmasb'ı himaye etmesi; Osmanlı yönetimindeki İran şehirlerini, Hemedan ve Tebriz'i alması; sefer giderleri için Osmanlı devletinin yeni vergiler koyması toplumda huzursuzluğu daha ileri noktalara taşımıştır. Halk arasında yaşanan sorunların, işsizliğin artması; iktidar kavgaları; taşradaki asayişsizlik; İstanbul'a göç vb. sorunlar halkın ciddi anlamda tepki göstermesine neden olmuştur. Bütün bu sıkıntıların üzerine Tebriz'in elden çıkması, sadrazamın bu durumu gizlemesi ve Üsküdar'da toplanıp bir türlü sefere çıkmayan ordu da bahane edilerek Patrona Halil önderliğinde bir isyan başlatılmıştır Patrona Halil isyanı Lale Devri'nin de sonu olmuştur².

Lale Devri, edebî eserlerde de etkisini çeşitli şekillerde göstermiştir. Bu dönemi yaşayan hemen hemen bütün şairlerde divan şiiri-toplum ilişkisinin daha önceki dönemlerle kıyaslandığında çok daha yakın ve güçlü olduğu dikkati çeker. Günlük hayat, eğlenceler, gelenek ve görenekler, İstanbul, halk yaşayışı gibi mahallîleşme unsurları, edebî eserlerde yer almaya başlamıştır. Edebiyat ve sanat hayatının canlılığında devlet adamları

² Lale Devri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. (Özcan 2003: 27/81-84).

rının desteği de etkili olmuştur. Özellikle bu dönem şairlerine ait divanlarda dönemin imar faaliyetleri tarih kıtalarıyla, sosyal olaylar kasidelerle, eğlence hayatı da daha çok şarkı ve gazellerle yansıtılmıştır. Lale Devri'nin edebiyat alanında bir başka dikkati çeken yönü de Türk şiirinin İran etkisinden çıkması, İran kaynaklı mesnevi konularının bırakılması, şiirde işlenen genel konuların ve mesnevi konularının daha çok yerli hayattan alınmasıdır. Bu dönemde şarkı ve gazeller de daha çok bestelenmek amacıyla yazılmıştır³.

Divan edebiyatının İran edebiyatı ile olan ilişki ve etkilenmeleri farklı boyutlardaki pek çok çalışmaya çeşitli yönleriyle konu olmuştur⁴. Divan şiirinde yer verilen mitolojik karakterlerin büyük bir bölümü İran mitolojisi ve Şehnâme'den alınmıştır (Tökel 2000: 97-99). Hemen hemen bütün divan şairleri şiirlerinde İran ve İran'la ilgili unsurlardan yararlanmışlardır. Özellikle kasidelerde övgüsü yapılan kişi çoğunlukla İran hükümdarları ya da Şehnâme kahramanlarıyla karşılaştırılmıştır. Mitolojik ya da tarihî İran kahramanları, kasidelerin övgü bölümlerinin en önemli benzetme ve kıyaslama unsuru olarak şiirdeki varlığını daima korumuştur. Ayrıca, kasidelerde divan şairleri kendi şairlik yeteneklerini ortaya koyup fahiye yaparken de yine İran edebiyatının ünlü şairlerinden yararlanmışlardır. Bu ünlü şairlerle kendileri arasındaki benzerlik ya da üstünlüğü ortaya koymaya çalışmışlardır⁵.

Nedim'in yaşadığı yüzyıl kaynakların çoğunda artık divan şiirinde İran etkisinin her anlamda en az olduğu yüzyıl olarak bilinir ve değerlendirilir. Ancak Nedim'in de, bu etkiyi çok fazla hissettirmeyen bir şair olmasına rağmen, geleneğe bağlı olarak şiirlerinde İran'a dair çeşitli unsurlara yer verdiği görülür. Nedim'in -İranlı şairlere adeta meydan okuduğu- Sultan III. Ahmet ile Damat İbrahim Paşa'nın övgüsünü yaptığı gibi redifli kasidesi şairin İran'a bakışını yansıtan önemli bir örnektir (Macit 1997: 69-73). Bu kasidenin;

³ Lale Devri'nin edebiyattaki görünümü ile ilgili olarak bk. (Pala 2003: 27/84-85).

⁴ Bu konuda yapılmış çalışmalara: (Muhammed Emîn Riyâhî 1995; Karaismailoğlu 2001: 18-34; Yıldız 2004: 159-201; Şişman- Kuzubaş 2007; Kartal 2008: 15-96; Kartal 2016) vb. örnek verilebilir.

⁵ Hakan Yekbaş "Divan Şairinin Penceresinden Acem Şairleri" başlıklı yazısında divan şairlerinin Acem şairlerine bakışını divanlardan seçtiği örnek beyitlerle açıklamıştır. Bu konuda bk. (Yekbaş 2009: 1158-1187). Yekbaş'ın çalışmasında yararlandığı 31 divan arasında Nedim Divanı yoktur. Mehmet Halil Erzen de "Divan Şiirinde Mitolojik ve Efsanevi Şahısların Kullanımına İyi Bir Örnek: Nev'izâde Atâyî Divanı" başlıklı makalesinde benzer bir yöntemle Atâyî'yi temel alarak "Acem Kaynaklı Şahıslar" hakkında bilgi vermiştir bk. (Erzen 2013: 835-854).

*Âsaf-ı Nûşîrevân-mesned ki bezminde hezâr
Mûbid-i hüşyârlar var hâce-i dâna gibi (K 18, b. 19, s. 71)⁶*

*Kâmetin ham-geşte kılmakda Direfş-i Gâviyân
Râ 'yet-i mansûrunun pîşinde dâ'im râ gibi (K 18, b. 20, s. 71)*

*Peşşeye nîrû-yı bâzû verse te'yîdi alır
Deste gürz-i gâv-sâz-ı Rüstem'i elma gibi (K 18, b. 21, s. 71)*

beyitlerinde “O Nûşîrevân seviyesinde öyle bir vezirdir ki onun meclisinde Nûşîrevân'ın meclisinde olan akıllı filozoflar ve bilgili hocalardan binlercesi var; Gave'nin bayrağı galip gelmiş bayrağının karşısında daima *ra* harfi gibi boyun eğe; sivrisineğe kol gücü verecek olsa (sivrisinek) Rüstem'in öküz başlı gürzünü elma gibi eline alır.” diyerek mübalağalı bir şekilde İbrahim Paşa'yı överken Nûşîrevân, Gave ve Rüstem'den yararlanır.

III. Ahmet'in Tuğrası'nın övgüsünü yaptığı kasidede de şair,

*Eder İrân-zemîni tâ hudûd-ı Belhe dek teshîr
Eger bir kerre ruhsat verse tîğ-i tîz-i uryâna*

*Alup İrân-zemîni kabza-i teshîrine hâlâ
Ferîdûn gibi oldu şehriyâr İrân u Turana*

*Nihâvend ü Irâk âhengi oldu bâ'is-i şâdî
Bu günden sonra nevbet geldi bir fasl-ı Sıfâhân'a (K 17, b. 30-33, s. 68-69)*

“Eğer bir kere keskin, yalın kılıcına izin verse İran ülkesini Belh sınırına kadar ele geçirir; İran ülkesini alıp hâlâ elinde tutup Feridun gibi İran ve Turan'a hükümdar oldu; Nihavent ve Irak ahengi sevinç sebebi oldu, bugünden sonra sıra bir Isfahan faslına geldi.” beyitlerinde padişahın İran'ı savaşıma kabiliyetiyle nasıl ele geçirdiğinden, yeteneğinden övgüyle söz etmiştir. Son beyitte Nihavent, Irak ve Isfahanı hem müzikteki makam adları hem de sefer düzenlenen coğrafyayla ilgili şehirler olmaları nedeniyle iki anlama gelecek şekilde ustaca kullanmıştır. *Sıra bir fasl-ı Isfahan'a geldi* derken de aslında Isfahan'ın fethinin zamanının geldiğine işaret etmiştir.

⁶ Beyit örneklerinden sonra verilen şiir, beyit ve sayfa numaraları Nedim Divanı'nın kaynakçada verilen baskısına aittir.

Nedim, İbrahim Paşa'nın medreseye tayin olma isteğini padişaha bildirerek müderris olmasını sağlaması üzerine padişah III. Ahmet'e teşekkür için yazdığı kasidede;

*Pâdişâhım iki şâ'irdir veren nazma revâc
Merzbûm-ı Hindde Örfî **Acemde Enverî** (K 5, b. 38, s. 25)*

*Âlemi leb-rîz-i âvâz eylemişler vasf edüp
Birisi Şâh Ekberi birisi **Sultan Senceri** (K 5, b. 39, s. 25)*

*Ben kulun da işte mülk-i Rûmda vasf eyleyüp
Bir senin gibi şehenşâh-ı **Ferîdûn-efseri** (K 5, b. 40, s. 25)*

*Yâ nice vasf etmeyem kim dergeh-i cûdunda ben
Olmuşumdur böyle bir lutf-ı amîmin mazharı (K 5, b. 41, s.*

25)

“Padişahım şiire ilgi gösterilmesini sağlayan iki şairdir, Hint ülkesinde Örfî, Acem ülkesinde Enverî; birisi Sultan Senceri, birisi Şâh Ekberi övüp dünyayı sesleriyle doldurmuşlar; ben kulun da Rum ülkesinde bir senin gibi Feridun taçlı hükümdarın vasıflarını anlatırım; ben cömertliğinin kapısında böyle bir büyük lütfâ mazhar olmuşken nasıl senin vasıflarını sayıp övmeyeyim ki?” beyitlerinde kendisini Örfî ve Enverî ile karşılaştırmıştır. Onların kendi hükümdarlarının övgülerini yaparak şiirin ilgi görmesine neden olduklarını anlatan şair, kendisinin de padişahı gördüğü cömertlik karşısında padişahı övmekte bu şairlerden geri kalmayacağını belirtmiştir.

Nedim, Râsih'in beytini tazmîn ederek yazdığı ve Sadrazam Damat Ali Paşa'yı övdüğü *üstüne* redifli kasidesinde;

*Âsaf-ı **İskender-âyîn** ü hakîm-i hurde-bîn
Fâ'ik olmuş zâtı **Hâkânî** vü hakan üstüne (K 3, b. 24, s. 15)*

beytinde “O İskender töreli sadrazam ve küçük şeyleri (dahi) görebilen fîlozofdur, onun şahsı şairlikte Hâkânî'den ve güçte hakandan üstün olmuş.” diyerek Paşa'nın niteliklerini över.

*Ol sipeh-sâlâr-ı **Kisrî-şan** ki istiksâr eder
Bir sipâhî bendesin **taht-ı Sipâhân** üstüne (K 3, b. 29, s. 15)*

beytinde de “O Kisra kadar şanlı ve yüce bir komutandır ki bir sipahi kölesini Isfahan tahtı üzerine göndermeyi fazla bulur.” sözleriyle övgüsüne devam eder.

Lezge düşmüş savlet-i kûh-ı vekârından tamâm
Arz-ı Nişâbûr-veş iklîm-i Îrân üstüne (K 3, b. 30, s. 15)

Hâk-i pâyinden varup bâd-ı sabâ tarh eylemiş
*Sürmesin gerd-i kesâd-âsâ **Sıfâhân** üstüne* (K 3, b. 31, s. 15)

Kûr eder der-ceng-i evvel dîdesin gerd-i haşem
*At salsa hışm ile **Sâm u Nerîmân** üstüne* (K 3, b. 32, s. 15)

beyitlerinde; “Sadrazamın dağ gibi vakarının etkisiyle İran ülkesinin üstüne Nişâbûr’daki gibi deprem sarsıntısı düşmüş; sabâ rüzgârı sadrazamın ayağının toprağından aldığı sürmeyi (sürmesiyle ünlü) Isfahan şehrinin üstüne (al işte sürme gör der gibi) toz bulutu hâlinde atmış; hışımla Sam ve Neriman’ın üzerine at sürse savaştan önce yanındakilerin savurdıkları tozla Sam ve Neriman’ın gözünü kör eder.” diyerek sadrazamın gücünü ve kudretini övmüştür. Şair; İran ülkesi, Nişâbûr, Isfahan sürmesi, Sâm ve Neriman’a övgüsünde kıyas unsuru olarak yer vermiştir. Nişâbûr depremini ve Isfahan sürmesini telmih unsuru olarak ele almıştır.

Kasîde-i Şitâiyye Der-Zımn-ı Medh-i Pâdişâh-ı Cihân Ahmed Hân
ve Vâsf-ı İbrahîm Pâşâ başlıklı kasidesinde Nedim,

Bu Rûm milketine olduğun gibi olasın
*Bütün **memâlik-i Îrâna** da ser ü server* (K 13, b. 55, s. 58)

beytinde “Bu Rum ülkesine olduğu gibi bütün İran memleketlerine de baş ve hükümdar olasın.” diyerek padişah için dua eder. Onun bütün İran memleketlerinin hükümdarı olmasını ister.

Tazmîn-i Beyt-i Enverî Der-Zımn-ı Vezîr-şoden-i İbrahîm Pâşâ başlıklı kasidesinde de Nedim, Enverî Divanı’ndan fal açar.

*Alup o şevk ile **Dîvân-ı Enverîyi** ele*
Güşâde eyledi niyyet tutup ol dem bir fâl

Garîb fâtiha ki oldu nâ-gehân lâyih
Firâz-ı safhada bu matla ‘-ı huçeste-meâl

Be-sa ‘d-ı ahter-i meymûn-zamân u hurrem-fâl
Be-nîk-i tâlî ‘-i ferhunde rûz-ı ferruh-fâl

Be-bârgâh-ı vezâret be-ferruhî be-nişest
Hudâyegân-ı vezîrân u kible-i ikbâl (K 8, b. 39-42, s. 39)

beyitlerinde şair, Enverî Divanı'nı ele alıp coşkuyla fal niyetiyle açınca garip bir Fatıha olmak üzere sayfanın başında mübarek anlamlı bir matla ile karşılaşır. Bu beyitlerden “O vezirler yücesi ve emeller kıblesi; uğurlu yıldızı, mutlu zamanı, sevinçli günü, iyi talihi, açık ve sevinçli falı ile vezirlik makamına oturdu.” anlamı çıkmıştır.

Nedim Damat İbrahim Paşa'ya yazdığı bahariye kasidesinde paşayı överken;

Âsaf-ı ahd ki ikbâl ü celâlin görene

Cem ü Dârâ sözü Şehnâme-veş efsâne gelir (K 16, b. 12, s.

64)

beytinde “Zamanın veziri ki büyüklüğü ve bahtını görene Cem ve Darâ'nın sözü Şehnâme gibi efsane gelir.” der. İran'ın ünlü destanı Şehnâme'ye gönderme yaparak onu efsane olarak nitelendirir.

Der-Vasf-ı Sa'd-âbâd u İstanbul Der-Zımn-ı Medh-i İbrahim Pâşâ
başlıklı kasidesinde Nedim,

Bu şehir-i Stanbul ki bî-misl ü bahâdır

Bir sengine yek-pâre Acem mülkü fedâdır (K 22, b. 1, s. 85)

beytinde “Benzersiz, değer biçilemeyecek bu İstanbul şehri ki bir taşına bütün Acem ülkesi feda olsun.” diyerek İstanbul'un tek taşına Acem ülkesinin tamamını feda eder.

1724'te yapılan Revan seferiyle Revan'ın fethi ve İran'la imzalanan barış anlaşması da Nedim'in şiirlerine konu olmuştur. Şair, Revan'ın fethini *Ta'rîf-i Teşrif-i Pâdişâh-ı Cihân Be-Serây-ı Sadr-ı a'zam Der-Akab-ı Müjde-i Feth-i Revân* (Macit 1997: 97-98) başlıklı şiirinde ve aşağıda ilk bendini verdiğimiz şarkısında dile getirmiştir:

Bi-hamdillah Revân alındı zevk u şevka mu'tâd ol

Meserret vaktidir rûh-ı revânım gül açıl şâd ol

Dil-i düşmen harâb oldu safâlarla sen âbâd ol

Meserret vaktidir rûh-ı revânım gül açıl şâd ol (Macit 1997:

248)

“Allah'a şükürler olsun Revan alındı zevk ve şevk içinde olmaya alış, sevinç vaktidir; akıp giden ruhum (sevgilim) gül, açıl, mutlu ol, düşmanın kalbi harap oldu, mutluluklarla sen sevin, sevinç vaktidir; akıp giden ruhum (sevgilim) gül, açıl, mutlu ol.” dizelerinde şair, düşmanın yenilmesinden ve Revan'ın fethinden duyduğu sevinci dile getirir. Nedim'in böyle bir olayı şarkıyla anlatması da ayrıca dikkat çekicidir.

Nedim'in fahriye yaparken de İran'a ait bazı unsurlardan yararlandığı görülür. Bu duruma aşağıdaki beyitler örnek verilebilir:

Deste yine o nây-ı Irâkîyi al Nedîm
*Gitsin nevâ-yı nazm-ı nevîn **İsfahâna** dek* (G 59, b. 6, s. 305)

“Nedim eline yine o Irakî neyi al, yeni şiirinin sesi İsfahan'a kadar gitsin.” diyen şair, şiirinin yeniliğine ve orijinallğine vurgu yapar.

İran-zemîne tuhfemiz olsun bu nev-gazel
*İrgürsün **İsfahâna** Sitanbul diyârını* (G 164, b. 7, s. 360)

beytinde “Bu yeni gazel İran ülkesine hediyeğimiz olsun, İstanbul diyarını İsfahan'a ulaştırın.” sözleriyle Nedim, kendi şiirini överken yeni ve farklı bir söyleyiş geliştirdiğine dikkati çeker.

*Tâ Cihân-âbâda vardı **İsfahân** mülkün geçüp*
Rûmdan pervâz eden şi 'r-i terim ankâ gibi (K 18, b. 37, s. 72)

beytinde “Anadolu'dan uçan taze, güzel şiirim Anka gibi İsfahan'ı da geçip ta Cihânâbâd'a ulaştı.” diyen şair, yine şiirindeki yeniliği öne çıkararak kendi şiirini över.

Şöyle kim versin tarâvet Rûma şi 'r-i dil-keşin
***Kişver-i Tebrîze** revnak-bahş olan kâlâ gibi* (K 18, b. 9, s. 70)

“Gönül çeken şiirin Tebriz ülkesine parlaklık veren kumaş gibi Anadolu'ya tazelik, canlılık versin.” beytinde de şair, şiirini Tebriz kumaşıyla kıyaslar. Aslında Tebrizli şairlere de bir göndermede bulunur. Tebrizli şairlerin şiirleri nasıl Tebriz için parlak bir kumaş niteliği taşırsa Nedim'in şiirleri de Rum ülkesine tazelik ve güzellik verecektir.

*Nazmım görünce rûh-ı **Zâhir ü Senâyîye***
Peyk-i neşât müjde-i râhat-resân verir (K 4, b. 61, s. 19)

beytinde “Zâhir ve Senâî'nin ruhu şiirimi görünce sevinç habercisi, rahatlatıcı müjde vermiş gibi olur.” diyerek Nedim, yine kendi şiirinin gücünü ve etkisini anlatmak ister.

Kadeh du 'âsını gör de mukayyed olma Nedîm
*Hikâyet-i **Key ü Cemşîde Cem** fesânesine* (G 123, b. 7, s. 337)

beytinde “Nedim kadeh duasını gör de Key ve Cemşid hikâyesine, Cem efsanesine (inanıp) bağlanma.” sözleriyle şair; İran kahramanlarını çok ciddiye almadığını, inandırıcı bulmadığını hissettirir. Kadeh duasının İran kahramanlarından daha etkileyici olduğunu vurgular.

Nedim Divanı'nda verdiğimiz bu örneklerin dışında, özellikle kasideler başta olmak üzere, pek çok şiirde İran'a ait çeşitli unsurlara sıkça rastlanmaktadır.

Sonuç

XVIII. yüzyıl, divan şiirinin İran etkisinden büyük ölçüde uzaklaştığı bir yüzyıldır. Bu yüzyılda divan şiiri üslup ve içerik bakımından daha yerel ve mahallî özellikler taşımaya başlamış, halk kültürü ve halk edebiyatıyla divan edebiyatı arasındaki mesafe de daha önceki dönemlere kıyasla azalmıştır. Divan şairleri divan şiirinin son dönemlerinde İran'la kendilerini kıyaslarken, daha önceki zamanlarda olduğu gibi, başarılı görüp taklit etme ya da eşit bulup kıyaslama durumundan uzaklaşarak tamamen farklı ve özgün, üstün olma iddiasıyla kendilerini ortaya koyma noktasına gelmişlerdir.

Nedim de divan şiirinin XVIII. yüzyılda yenilikçi ve kendine özgü üslup geliştirmesiyle bilinen bir şairi olarak divan şiiri geleneğine bağlılıkla şiirlerinde İran'la ilgili pek çok unsurdan yararlanmıştır. Nedim Divanı'nda bulunan İran'la ilgili unsurlar arasında İran'la yapılan savaş ve barış antlaşması, İran şehirleri, İran tarihinden kişiler, İranlı şairler, mitolojik şahıslar ve diğer mitolojik unsurlar, Şehnâme vb. sayılabilir. Özellikle de kasidelerinde ve tarih kıtalarında bu durum daha belirgindir. Nedim, fahriye yaparken yani kendi şiirini ve şairliğini överken de İran'a ait bazı unsurlara gönderme yapar. Kendisini İranlı şairlerle karşılaştırır veya yenilikçi şiirini İran'a hediye olarak ulaştırmaktan söz eder. İran şehirlerinin çeşitli özelliklerinden gazellerinde de yararlanır. Ancak Nedim Divanı'ndaki şiirler arasında özellikle kasideler ve tarihler İran'la ilgili unsurların kullanımı açısından zengin içeriklidir.

Nedim'in şiirlerinde İran'la ilgili yer verdiği unsurlar büyük ölçüde gelenekseldir. Diğer divan şairlerinin kullanımlarıyla da çoğunlukla benzerlik gösterir. Onun bu unsurları kullanmaktaki özgün tarafı, sanatçı yönü ve kendine özgü üslup geliştirmesiyle ilgilidir. Nedim, şiirini İran'a hediye olarak göndermekten söz ederken getirdiği yenilikle İran şairi karşısında iddialıdır. Taklit ve özentiden uzaktır. Onun bu tavrında, yaşadığı dönemde divan şiirinin içinde bulunduğu koşulların yanı sıra Osmanlı-İran ilişkilerinde yaşanan gelişmeler de etkili olmuştur.

Kısaca söylemek gerekirse; divanların çoğunda -hatta Nedim gibi İran etkisinin az olduğu bir yüzyılın şairinde dahi- çok sayıda örneğe rastlayabileceğimiz İran'a ait unsurların ve divan şiiri-İran ilişkisinin belirlenmesinde, taklit-eşit görme-üstünlük iddiası şeklinde devam ettiği düşünülen sürecin gelişimini takip etmek açısından metin merkezli incelemeler

önemli verilere ulaşılmasını sağlayacaktır. Bu nedenle, Nedim Divanı'ndan seçilmiş bazı beyit örneklerinden yola çıkarak yaptığımız çalışmadan da anlaşılacağı gibi, özellikle farklı divan metinleri üzerinden yapılacak tarama ve tespitlerin bu ilginin daha sağlıklı bir şekilde ortaya konulmasına katkıda bulunacak yararlı çalışmalar olduğunu düşünüyoruz.

KAYNAKÇA

- AVŞAR, Ziya (2002), "Bir Başka Yönden Nedim", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Güz, S XII, Niğde, s. 155-170.
- BATİSLAM, H. Dilek (1993), *Nedim Divanı'nda Mahallileşme*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- _____ (1997), "Nedim'in Şiirlerindeki Atasözleri ve Deyimler", *Türkoloji Araştırmaları 1997, Fuat Özdemir Anısı*, Ç.Ü. Basımevi, Adana, s. 107-125.
- _____ (2008), "Nedim Divanı'ndaki Giyim, Kuşam ve Süslenmeyle İlgili Unsurlar", 38. *ICANAS Uluslar Arası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*, (10-15 Eylül 2007, Ankara / Türkiye), *Bildiriler, Maddî Kültür*, C I, Ankara, s. 261-282.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet (1987), "Nedim'e Dair", *Türk Dili*, Haziran, S 426, Ankara, s. 331-344.
- ERÜNSAL, İsmail E. (2009), "Şâir Nedim'in Muhallefâtı", *Journal of Turkish Studies- Türklük Bilgisi Araştırmaları (Prof. Dr. Cem Dilçin'e Armağan)*, 33/I, Harvard, s. 255-274.
- ERZEN, Mehmet Halil (2013), "Divan Şiirinde Mitolojik ve Efsanevî Şahısların Kullanımına İyi Bir Örnek: Nev'izâde Atâyî Divanı", *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Spring, Volume 8/4, Ankara, s. 835-854.
- KAPLAN, Mehmet (1976), "Nedim'in Şiirlerinde Mimârî, Eşya ve Kıyafet", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*, 1. Baskı, Dergâh Yay., İstanbul, s. 235-250.
- KARAIŞMAİLOĞLU, Adnan (2001), "Klasik Türk Edebiyatının İran Edebiyatı ile Münasebeti", *Klasik Dönem Türk Şiiri İncelemeleri*, Akçağ Yayınevi, Ankara, s. 18-34.
- KARTAL, Ahmet (2008), "Türk-Fars Edebi İlişkileri", *Şiraz'dan İstanbul'a, Türk-Fars Kültür Coğrafyası Üzerine Araştırmalar*, Kriter Yay., İstanbul, s. 15-96.

- _____ (2016), *Türk-Fars Edebi İlişkileri, Hakikate Düşen Gölge*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul.
- KORTANTAMER, Tunca (1993), “Nedim’in Manzum Küçük Hikâyeleri”, *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*, Akçağ Yay., Ankara, s. 391-412.
- KUTKAN, Şevket (1981), *Nedim Divanı’ndan Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul.
- MACİT, Muhsin (1999), “Mahallileşme Cereyanı ve Nedim”, *Osmanlı*, C 9, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s. 711-717.
- _____ (2006), “Nedim”, *DİA*, C 32, Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul, s. 510-513.
- _____ (2010), *Nedim Hayatı, Eserleri ve Sanatı*, 4. Baskı, Akçağ Yay., Ankara.
- MAZIOĞLU, Hasibe (1992), *Nedim’in Divan Şiirine Getirdiği Yenilik*, 2. Baskı, Akçağ Yay., Ankara.
- MUHAMMED EMİN RİYÂHÎ (1995), *Osmanlı Topraklarında Fars Dili ve Edebiyatı*, (Türkçesi: Mehmet Kanar), İnsan Yay., İstanbul.
- Nedim Divanı* (1997), (haz. Muhsin Macit), Akçağ Yayınevi, Ankara.
- ÖZCAN, Abdülkadir (2003), “Lale Devri”, *DİA*, C 27, Diyanet Vakfı Yayınevi, Ankara, s. 81-84.
- PALA, İskender (2003), “Lale Devri, Edebiyat”, *DİA*, C 27, Diyanet Vakfı Yayınevi, Ankara, s. 84-85.
- ŞİŞMAN, Bekir-Muhammet Kuzubaş (2007), *Mitik, Destani, Masalsı, Efsanevi ve Tarihi Unsurlar Açısından Şehnâme’nin Türk Kültür ve Edebiyatına Etkileri*, Ötüken Yay., İstanbul.
- TÖKEL, Dursun Ali (2000), *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar (Şahıslar Mitolojisi)*, Akçağ Yay., Ankara.
- YEKBAŞ, Hakan (2009), “Divan Şairinin Penceresinden Acem Şairleri”, *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature, and History of Turkish or Turkic*, Winter, Volume 4/2, Ankara, s. 1158-1187.
- YILDIRIM, Ali (2002), “Nedim’in Şiirlerinde Somutlaştırma”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C 12, S 2, Elazığ, s. 211-218.
- YILDIZ, Âlim (2004), “Süleyman Nazîf’e Göre İran Edebiyatının Edebiyatımıza Tesiri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C VIII/1, Sivas, s. 159-201.